

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ С.А. ЛИТВИНОВА

Анотація. У статті сформульовано та обґрунтовано науково-педагогічну концепцію видатного педагога ХХ ст. С.А. Литвинова. Висвітлення даної проблеми побудовано на матеріалах дослідження науково-педагогічної та методичної діяльності вченого. Автором статті зроблено спробу актуалізувати вітчизняний науково-педагогічний досвід.

Ключові слова: науково-педагогічна і методична діяльність, історія педагогіки, педагогічна концепція, педагогічна система, методологічний апарат.

Аннотация. В статье сформулировано и обосновано научно-педагогическую концепцию известного педагога ХХ ст. С.А. Литвинова. Освещение данной проблемы построено на материалах исследования научно-педагогической и методической деятельности ученого. Автором статьи сделана попытка актуализировать отечественный научно-педагогический опыт.

Ключевые слова: научно-педагогическая и методическая деятельность, история педагогики, педагогическая концепция, педагогическая система, методологический аппарат.

Annotation. In this article is formulated and grounded the scientifically-pedagogic conception of the prominent teacher of XX century-S.A. Litvinov. The aspects of this article are built according the materials of scientifically-pedagogic research and methodical activity of the scientist. The author of this article tried to update native scientifically-pedagogic experience.

Key words: scientifically-pedagogic methodical activity, history of pedagogic, pedagogical conception, pedagogical system, methodological set.

Науково-педагогічну діяльність С.А. Литвинов розпочав з 1928 року, коли побачили світ його статті науково-методичного характеру. Робота у вищій школі та виконання обов'язків завідуючого кафедрою історії педагогіки в Харківському педагогічному інституті ім. О.М. Горького, співробітництво з УНДІП остаточно визначили коло його наукових інтересів.

С. Литвинов вважав, що до педагога мали висуватись наступні психолого-педагогічні вимоги: знання методологічних основ та категорій педагогіки, знання закономірностей розвитку й соціального формування особистості, розуміння сутності, мети, задач, форм та методів сприйняття, індивідуально-психологічні особливості особистості на різних вікових етапах [3, с. 24].

Не залишалось поза увагою й уміння аналізувати педагогічну ситуацію, проєктувати результат, планувати педагогічний вплив: уміння аналізувати й оцінювати стан реально існуючих соціально-педагогічних явищ, умови й характер їх виникнення, уміння виявляти рівень навченості й вихованості; уміння передбачати розвиток особистості й колективу; уміння виокремлювати й максимально точно формулювати конкретну педагогічну задачу, а також передбачати шляхи її розвитку; уміння планувати свою роботу з керівництва учбовою та позакласною діяльністю, уміння теоретично обумовлено добирати методи, організаційні форми навчально-виховної роботи; уміння передбачати характер зворотних реакцій учнів (студентів) на заплановану систему педагогічних дій.

У педагогічній системі С.А. Литвинова чільне місце належить його розумінню мети, принципів і сутності виховання, тобто його загально педагогічним ідеям. Вони в свою чергу впливають зі світоглядних позицій С. Литвинова, визначають

характер і спрямованість його педагогічної системи: головним осередком наукової думки є вищі навчальні заклади і вони мають служити інтересам країни і народу. Зокрема, педагогічні вузи мають готувати педагогічні кадри для загальноосвітньої та спеціальної школи, школи-інтернату.

У педагогічній спадщині С.А. Литвинова особливе місце належить дидактиці, тобто визначенню формуючих принципів і закономірностей навчання. Цінною на наш погляд видається методична порада педагога будувати процес навчання на основі аналізу, усвідомлення й перетворення педагогічного досвіду, використовуючи такі засоби - живе слово, використання наочності, порівняння, зіставлення, синтез тощо. Для досягнення глибокого усвідомлення й засвоєння матеріалу педагог використовував метод апелювання до аудиторії, постановки проблемного запитання (з вимогою або відстроченням відповіді), використовував методи психологічної розрядки з виховною та навчальною метою - випадки з власної педагогічної практики, аналіз ситуацій, міні ретро огляди.

У науково-методичній діяльності Степан Литвинов знався на доборі та аналізі, синтезуванні навчально-виховного матеріалу відповідно до мети навчання та виховання, враховував дидактичну переробку наукового матеріалу для викладання, до рівня майстерності відпрацьовував перетворення навчального матеріалу та неадаптованих текстів (постанови Партії, з'їздів) у відповідності з дидактичними завданнями.

Проводячи паралелі з сучасністю, професор Литвинов зауважував, що радянська педагогіка поступово відходить від лінійної побудови програм, залишивши цей принцип лише початковій школі. Він вважав за доцільне елементи концентризму вводити в середній та старшій школі. Особливо для концентричного підходу, на його думку, слід вибудовувати програми з математики, фізики й мови. Проте даний метод має знайти своє місце, не порушуючи системності викладу основ наук. "Концентризм і лінійність у побудові програм не виключають, а лише доповнюють одне одного" [2, с. 23].

Зміст методичної підготовки за спеціальністю С.А. Литвинов вбачав у знанні мети та завдань викладання предмету та виховання на сучасному етапі розвитку вищої школи, що давало можливість підготувати студента для роботи в загальноосвітній школі. Глибоке розуміння діючої шкільної програми, підручників, навчальних посібників - сприяло уявленню про труднощі, їх природу та методи усунення - вчасну заміну одного методу іншим. Знання історії розвитку педагогічної думки та основ дидактики, вікової й педагогічної психології - відкриває можливості педагогічного впливу [5, с.40; 10; 17; 18]. Уміння пробуджувати інтерес до предмету, уміння здійснювати виховання у процесі навчання, а також підготувати до суспільно корисної праці та усвідомленого вибору професії, уміння виготовляти наочність.

Категорично проти ущільнення педагогічних курсів виступав С.А. Литвинов під час неодноразових спроб зменшити кількість навчальних годин на викладання історії педагогіки та методики викладання, бо це призвело б до зниження рівня занять. Він висував високі вимоги до пошуку нових, прогресивних методичних рішень, зростання педагогічної майстерності викладачів кафедри, максимального використання наукової інформації [17].

Важливою ланкою взаємозв'язку педінституту з органами народної освіти, на думку С. Литвинова, є розробка та впровадження суспільно-політичної, педагогічної практики у єдиному комплексі, що дозволяє студентів, майбутньому педагогові знаходитись у школі протягом усіх років навчання. Підвищенню результативності даної роботи сприяють методичні рекомендації, підготовані провідними вченими кафедри.

У процесі різноманітних форм виховної роботи студенти-практиканти мали набути наступних умінь та якостей [9, с.52]:

1. Організувати й керувати суспільно корисною роботою учнів класу, піонерського загону
2. Організовувати самообслуговування в класі, чергування.
3. Керувати роботою редколегії (оформлення стіннівок, монтажів, підготовка радіогазет).
4. Організація дитячих свят у школі (дитячі ранки та вечори, опанування ролі ведучого).
5. Використовуючи матеріали друкованих видань та кіно передач доступно й емоційно проводити політичні інформації.
6. Організовувати й проводити екскурсії, культпоходи, конференції.
7. Користуватись технічними засобами навчання (проекційною апаратурою, кіноапаратом тощо).
8. Уміти планувати індивідуальну роботу з учнями.
9. Організовувати виставки (конкурси, виготовлення навчальних приладь) дитячої творчості.

С.А. Литвинов, ґрунтуючись на глибокому знанні психолого-педагогічних основ, висував наступні вимоги до підручника: ретельний відбір матеріалу для засвоєння, викладання ключових понять педагогіки, фактів, відповідність програми. Неодноразово Степан Андрійович пропонував внести до переліку фундаментальних праць розроблення підручників для педагогічних вузів [17]. При цьому вчений зазначав, що найбільш видатні твори з питань виховання дали ті люди, які безпосередньо працювали з дітьми "Не можна нічого зробити в галузі пропозицій щодо методики виховної роботи чи психологічного дослідження, чи дослідження з дошкільної педагогіки, коли ми не будемо в безпосередньому контакті. Тут же на підтвердження своєї правоти С.А. Литвинов наводить наступний аргумент: "В. Сухомлинський - директор Павлівської школи - уперто відмовляється від роботи в УНДІПі. Я його розумію, бо працюючи в школі, він знаходиться безпосередньо у самого початку цього джерела, звідки він черпає матеріали спостережень, узагальнень і т.д. ...Треба частіше практикувати засідання кафедр разом з вчителями. Це дасть матеріали для роздумів; для того, щоб ті чи інші положення теоретичного та практичного характеру можна було б ще перетворити на практичну роботу вчителя".

Аналіз науково-педагогічної діяльності С.А. Литвинова показав, що він розглядав у єдності педагогічну та психологічну науки, для яких визначав головним завданням створити педагогічну психологію, науково обґрунтувати віковий розріз у всій системі навчання і виховання молодого покоління. Ці ідеї віднайшли своє продовження у виступі на шпальтах "Учительської газети" [7], де С.А. Литвинов глибоко переймався проблемами перевантаження учнів у загальноосвітній школі. Ретельно аналізуючи шкільні та вузівські програми С.А. Литвинов виокремив недоліки педагогічної науки [17]: працівники педагогічної науки створюють мало фундаментальних праць, зокрема: з педагогіки, дидактики, з історії педагогіки, з педагогіки і дитячої психології; роботи з педагогіки відірвані від актуальних завдань школи; відсутність підручників для пед. вузів з педагогіки та психології.

Для усунення цих недоліків учений-педагог пропонував кафедрам (педагогіки, психології, спеціальної педагогіки) зайнятися такими питаннями як розробка теоретичних та практичних питань педагогіки в педагогічному візі, зокрема; удосконалити методику проведення лекцій, методику семінарських занять, систему виховної роботи серед студентів, методику проведення іспитів, заліків, програм

з педпрактики [13; 14; 15; 16; 17]; пришвидшити роботу над створенням посібників; ставив питання про викладання педагогіки і методики викладання у вищій школі.

Ще одним суттєвим теоретико-методологічним зауваженням С.А. Литвинова до філософської основи педагогічної науки є вимога вкладати зміст у всі назви, розділи, поняття, тобто створення не порожнього методологічного апарату [1]. Цю проблему якнайкраще віддзеркалює робота "Про місце програмового навчання в педагогічному процесі" є ще одним теоретико-методологічним дослідженням, у якому відслідковується як історія становлення програмованого навчання так і методологічний апарат педагогіки. Автор відмічає, що "на сучасному етапі особливо відчутне неузгодження між обсягом, методами та строками навчання, бо тепер не досить тільки передавати учням певну суму знань і добиватися міцного засвоєння їх. Треба навчити наших вихованців творчо підходити до своїх знань. Адже після закінчення будь-якої школи - чи то середньої загальноосвітньої, чи то технічної, або навіть вищої йому доведеться зустрітися з новими завданнями, з новими галузями знань, з нерозв'язаними ще проблемами. Вільно орієнтуватися в умовах творчої обстановки наш вихованець зможе тільки в тому разі, якщо ми прищепимо йому ці вміння" [4, с. 41].

У програмованому навчанні виділяв основним постулатом надійний "зворотний зв'язок", якому при традиційному навчанні приділяється недостатньо уваги [4, с. 4 2].

Аналізуючи появу даного методу у педагогіці, звертається до історії, згадуючи, що пріоритет навчання по "кроках" належить не американцям, а за ними радянським вченим, а українцеві І.П. Соколянському, "який ще у 30-х роках розробив свою "ланцюгову" методику навчання, яку він застосовував для навчання глухонімих дітей; в 20-ті роки "лабораторний" метод, використання так званих "робочих книг", нагадував підхід до дозування навчального матеріалу.

Учений приходять до висновку, що в програмованому навчанні мають бути узагальнені прийоми розумової діяльності - основи формування творчих сил тих, кого навчають. Як негативну сторону впровадження програмованого навчання виділяє намагання "вести якнайбільше нових термінів, взятих з математики, теорії інформації і кібернетики, забуваючи при цьому про психолого-педагогічну суть навчального процесу" [4, с. 43].

Уживання таких термінів "передавання навчальної інформації", "канали зв'язку", "прямий і зворотний зв'язок", "кодування та декодування матеріальних каналів", "поміхи і шуми", "схоронення інформації", "довго тривалість їх схоронення" перевантажує літературу. Учений вважає, що розбіжність, подекуди плутанина, неузгодженість у використанні методів і термінів точних наук без пояснення способів їх практичного застосування є лише зливою термінів. Натомість радить об'єднати зусилля математиків, педагогів і психологів у створенні даних програм, а також запровадити у педагогічних вузах теорію і практику програмованого навчання, з тим щоб підготувати молоді кадри для користування новим перспективним методом.

У даному напрямку він звертав увагу на розробки Г.С. Костюка, який убачав специфіку програмованого навчання в тому, що, крім програмування знань, програмується ще й діяльність учнів, тобто в процес навчання включається не тільки змістова його сторона, а й операційна.

З методичної точки зору, аналізуючи програмові посібники, учений відмічав, що "на даному етапі в достатній мірі забезпечується тільки "внутрішній зворотний зв'язок", який стимулює пізнавальну діяльність учнів, але це ще не може бути основою для керування нею. Інакше кажучи, "зворотний зв'язок" дещо втрачає свою кібернетичну суть" [4, с. 44] перевагою програмованого навчання вва-

жав великий ефект у розвитку в учнів умінь самостійно працювати. Проте застерігав і від надмірного захоплення програмованим навчанням, відмічав потребу у радив “наполегливо шукати способи розумного і доцільного поєднання традиційних і нових форм” [4, с. 45].

Відмічаючи ефективність дроблення навчального матеріалу на “دوزи”, “кроки”, “кванти”, “кадри навчання” С.А. Литвинов застерігав від схилення на позиції “педагогічного імпресіонізму”, коли не забезпечуватиметься цілісність, втратиться логічність між окремими частинами роздібленого навчального матеріалу і пояснював небезпечність даного процесу втрату учнями можливості по-справжньому оволодіти роботою з книгою.

Стосовно ролі учителя у програмованому навчанні наголошував на двох протилежностях: посиленні ролі учителя, у зв’язку з збільшенням індивідуальних консультацій та її послабленням - учні працюють з готовим матеріалом. Визначаючи роль самостійної роботи в навчальному процесі, методично вірним вважав, що програмоване навчання повинно стати тільки частиною загального комплексу навчальної роботи.

У навчальних планах вищих педагогічних закладів учений вважав за потрібне передбачити спецкурс з програмованого навчання, висвітливши в ньому такі питання: а) загальне поняття про програмоване навчання, його специфіку, завдання і місце в педагогічному процесі; б) психолого-педагогічні передумови ефективності впровадження програмованого навчання в школі і вузі; в) методика складання програмованих матеріалів; г) види програмованих друкованих посібників; г) застосування технічних пристроїв у програмованому навчанні.

Для Степана Андрійовича в організації та побудові навчального процесу переваги мали експериментально багаторазово перевірені й підтверджені. Хоча претензії на універсальність якогось із методів він не вітав, утверджуючись у переконанні комплексного підходу до педагогічної справи.

Звертаючи увагу на якість виконання досліджень у педагогічній царині “педагогічна наука (історія педагогіки) повинна дати більш глибокі, експериментально обґрунтовані основи для ряду дидактичних принципів і методів навчання і виховання. Треба рішуче подолати описовий характер педагогічних досліджень, відмовитись від ролі описувачів, які обмежуються лише констатацією досвіду, до того ж стороннього, а не власного. Від описового, емпіричного етапу в своєму розвитку педагогічна наука має перейти до творчого підходу в постановці наукової роботи. Експериментальні праці “треба з надзвичайною уважністю і точністю підсумовувати наслідки експерименту”, давати конкретні висновки замість абстрактних рекомендацій. [6; 8].

Слід зауважити, що у пошуках шляхів раціонального вирішення проблеми підвищення якості підготовки майбутнього учителя С.А Литвинов вважав, що слід більше уваги приділяти формуванню естетико-інтелектуальної сфери особистості студента. Педагогічні дисципліни, зокрема історія педагогіки, основи педагогічної майстерності мають можливості естетичного виховання. Використання літературних творів, цитування з першоджерел, використання кінотворів мають ілюструвати певні явища й формувати позитивний образ внутрішнього світу учителя, способи педагогічного впливу, їх ефективність, результативність, демонстрація позитивного зразка педагогічної дій та еталон продуктивного педагогічного процесу. Використання історико-педагогічних розвідок, науково-публіцистичних матеріалів, дозволить сформувати уявлення про соціокультурний контекст виучуваної епохи, - вважав С.А. Литвинов, - та дасть приклади введення в дію практик педагогічних систем минулого, що у свою чергу дозволяє проектувати шлях

освоєння нинішнього педагогічного простору. Таким чином, вщбудеться об'єднання у курсі історії педагогіки науково-педагогічної та художньо-естетичної інформації. Прикладом такого посібника у доробку науковця стала "Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки" (1961), яку побудовано на першоджерелах у вигляді творів видатних педагогів минулого та офіційних документах, що характеризують певні періоди в історії розвитку школи і педагогічної думки. Упорядники дбали насамперед про те, щоб передати найбільш цінне з прогресивної спадщини минулого, яке при творчому підході до цієї спадщини дало б певну користь для теоретичного і практичного виховання молодого покоління. Крім першоджерел, розташованих у хронологічному порядку, в хрестоматії дано ряд приміток, які, не повторюючи підручник з історії педагогіки, дають певні пояснення, а, головне, скеровують читача на подальше самостійне студіювання.

Активні наукові пошуки С.А.Литвинова в царині вдосконалення педагогічної науки можемо сформулювати в таких положеннях:

- 1) видання методичної літератури і посібників для вищої школи;
- 2) видання методичних рекомендацій та посібників для загальноосвітньої школи;
- 2) вивчення і популяризація передового педагогічного досвіду;
- 3) упровадження досягнень педагогічної науки у практику роботи освітніх середніх та вищих навчальних закладів;
- 4) удосконалення навчальних планів і програм психолого-педагогічного циклу для вузів;
- 5) покращення методологічної підготовки наукових кадрів;
- 6) виховання наукової зміни;
- 7) надання методичної допомоги вчителям загальноосвітньої школи засобами періодичної преси.

Отже, виходячи з потреби сформувати та розвинути якості педагога, що допоможуть орієнтуватися у реальних ситуаціях, трудовій діяльності, набутти певних знань та умінь, шляхом синтезування та узагальнення даних, можемо сформулювати педагогічну концепцію С.А.Литвинова: цілісність психолого-педагогічної підготовки учителя має базуватися на принципах єдності, доповнення, спадковості, інтеграції змісту навчальних курсів.

Література

1. Литвинов С.А. До питання про філософські основи радянської педагогіки // *Учит. газета*. - 1941 - №36.
2. Литвинов С.А. Н. А. Коменський і радянська педагогіка / Литвинов С.А - К : Державне учбово-педагогічне видавництво "Радянська школа", 1958. - 59 с.
3. Литвинов С.А. Загальні основи педагогіки // *Педагогіка* / за ред. С.Х. Чавдарова, В. во "Рад.школа", К, 1941.
4. Литвинов С.А. Про місце програмового навчання в педагогічному процесі 7/ *Вища і середня педагогічна освіта*. Вип.2, 1968 - с. 41-47.
5. Литвинов С.А. Виховна діяльність керівника трудового колективу // *Підготовка майбутнього спеціаліста до виховної роботи в трудовому колективі* - К.: Вища школа, - 1975 - с.39-45.
6. Литвинов С.А. Виховання любові до педагогічної професії // *За пед. кадри*, 1950
7. Литвинов С.А.Перейти от слов к делу // *Учит.газета*, 08.10.1963
8. Литвинов С.А. Обов'язок педагогічної науки // *Рад.освіта*, 03.01 1959
9. План науково-дослідної роботи інституту на 1959-1968 рр. - Держ. архів м. Києв а, ф. Р.-346, оп. 2, спр. 1754, 133 арк.
10. Рецензії, відеауки, зауваження професорсько-викладацького складу на навчальні і програми та "Положення про школу-інтернат" (21 лютого 1958-10 вересня 1959 рр). - Держ. архів м. Києва, ф. Р.-346, оп. 2, спр. 1660, 30 арк.

11. Звіт про науково-методичну та науково-дослідну роботу кафедри педагогіки за 1951-1952 н.р. -Держ. архів м. Києва, ф. Р.-346, оп. 2, спр. 621, 27 арк.
12. Звіт про науково-методичну та науково-дослідну роботу кафедри спецпедагогіки за 1953-1954 н.р. -Держ. архів м. Києва, ф. Р.-346, оп. 2, спр. 921, 20 арк.
13. Звіт про науково-методичну та науково-дослідну роботу кафедри спецпедагогіки за 1954-1955 н.р. - Держ. архів м. Києва, ф. Р.-346, оп. 2, спр 1099, 20 арк
14. Звіт про науково-методичну роботу кафедри за 1965-1966 н. р. - Держ архів м. Києва, ф. Р.-346, оп. 2, спр. 2492, 18 арк
15. План та звіт про навчально-методичну та науково-дослідну роботу кафедри за 1959-1960 рр. - Держ. архів м. Києва, ф. Р.-346, оп. 2, спр. 1706, 66 арк.
16. Протоколи засідань кафедри за 1965-1966 н.р. (28 серпня 1965 р - 22 липня 1966 р.) -Держ. архів м. Києва, ф. Р.-346, оп. 2, спр. 2490, 92 арк.
17. Стенограма засідання педагогічних кафедр інституту про підсумки роботи республіканської наукової сесії з педагогічних наук і Всеукраїнського з'їзду учителів (20 листопада 1959 р). -Держ. архів м. Києва, ф. Р.-346, оп. 2, спр. 1661, 56 арк.
18. Проект постанови президії Українського республіканського комітету профспілок робітників освіти, вищої школи та наукових закладів про роботу кафедри педагогіки педагогічного інституту про співдружність з робітниками шкіл-інтернатів (24 жовтня 1960 р.). - Держ. архів м. Києва, ф. Р.-346, оп. 2, спр. 1832, 3 арк.

УДК377

С.В. ЛІСОВА

директор Інституту педагогічної освіти
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука, д.пед.н., проф.

ЯКІСТЬ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Анотація. У статті аналізується поняття "якість освіти", його місце в євроінтеграційних процесах щодо системи освіти, розглядається зарубіжний досвід ефективних систем управління якістю освіти, для визначення перспектив удосконалювання якості вищої освіти в Україні.

Ключові слова: якість освіти, індивідуальний розвиток, безперервна освіта, модернізація освіти, стандартизація освіти, професійна компетентність.

Аннотация. В статье анализируется понятие "качество образования", его место в евроинтеграционных процессах относительно системы образования, рассматривается зарубежный опыт эффективных систем управления качеством образования, для определения перспектив совершенствования качества высшего образования в Украине.

Ключевые слова: качество образования, индивидуальное развитие, непрерывное образование, модернизация образования, стандартизация образования, профессиональная компетентность.

Annotation. A concept "quality of education" is analysed in the article, his place in eurointegration processes in relation to the system of education, foreign experience of effective control system by quality of education is examined, for determination of prospects of perfection of quality of higher education in Ukraine.

Keywords: quality of education, individual development, continuous education, modernization of education, standardization of education, professional competence.

Одним із основних завдань вищої школи України у контексті вимог єдиного європейського простору є підвищення якості освіти, створення умов для забезпечення навчання відповідно до потреб особистості.

У сучасних умовах розвитку вітчизняної освіти надзвичайно важливо зрозуміти, як саме повинна змінитися професійно-педагогічна діяльність, оскільки саме вчитель є основним суб'єктом змін в освіті й без його активної участі прогресивні зміни неможливі.